

AUSA · XXIII · 159 (2007) P. 113-122 · © PATRONAT D'ESTUDIS OSONENCS

INFANTS DE FAMÍLIES IMMIGRADES A LES AULES. ELS REPTES DE LA DIVERSITAT CULTURAL I L'EXCLUSIÓ SOCIAL A L'ESCOLA

FRANCESC CARBONELL

Children of immigrant families in the classroom

El sistema educatiu es troba davant del repte d'adequar-se a la creixent complexitat i pluralitat de la societat. El pla "Llengua i Cohesió" ha suposat una aposta decidida per afrontar els reptes actuals: la igualtat de possibilitats s'aconsegueix generalitzant les competències instrumentals bàsiques; per això es vol incidir en els usos lingüístics, la interculturalitat i l'equitat escolar, i en la idea que cal conciliar i coordinar els diferents espais i temps educatius que viuen els nens.

Paraules clau: immigració, LIC, aula d'acollida, plans educatius d'entorn, usos lingüístics.

The educational system is facing the challenge of adapting to the growing complexity and plurality of society. The "Language and Cohesion" plan (LIC in Catalan) has represented a decisive commitment to confront today's challenges: equal opportunities are achieved by generalising the basic instrumental skills, which is why it aims to have a bearing on linguistic uses, interculturality and school equity, and on the idea that the different educational spaces and times experienced by children must be harmonised and coordinated.

Paraules clau: immigration, LIC, reception classroom, environmental education plans, linguistic uses.

És gairebé un tòpic començar un article sobre temes educatius, en aquests inicis del segle XXI, emfasitzant la necessitat urgent —ben palesa en els darrers anys— que el sistema educatiu s'adeqüi a la creixent complexitat i pluralitat que ha anat adquirint la nostra societat.

Algú ha dit que, més que viure una època de canvis, vivim un veritable *canvi d'època*. Hi estic totalment d'acord. Tant és així que, en un altre text, intentava descriure aquest canvi d'època —i les seves repercussions en l'educació— amb aquestes paraules: "Educar ja no serà mai més un quasisinònim de *fabricar* futurs bons pares i bones mares de família (què vol dir *bo* i què és avui *una família*?), ni treballadors obedients i qualificats (en quin dels molts treballs que haurem de fer, cada vegada durant menys temps de les nostres vides?). Educar ja no pot limitar-se a ensenyar habilitats o destreses: cal fer persones competents. No ha de ser transmetre només coneixements, sinó també ensenyar a pensar, a *aprendre a aprendre*. Ha de deixar d'ensinistrar en unes normes: cal aprendre la millor manera de canviar-les, per millorar-les. L'educació no pot continuar mirant-se el melic, aixoplugada en la *cultureta* nostrada. Ja no és útil ensenyar a caminar pel *camí dret* que van recórrer totes les generacions anteriors, ara cal acompanyar en

l'aprenentatge de l'art de la navegació per la incertesa".¹ Trobar els deslloradors i les competències pedagògiques capaces de donar resposta a aquestes noves exigències educatives és un objectiu urgent, de primer ordre, i exigeix la participació de tots. Parafraçant aquella dita referida a la política, podríem dir que *els temes educatius que ens ocupen i preocupen són massa importants per deixar-los només en mans del professorat*. És indispensable una acció coordinada de les famílies i dels diferents agents socials i institucionals de cada àmbit territorial, com a complement imprescindible de l'acció educativa que porten a terme els centres docents.

L'alumnat immigrant

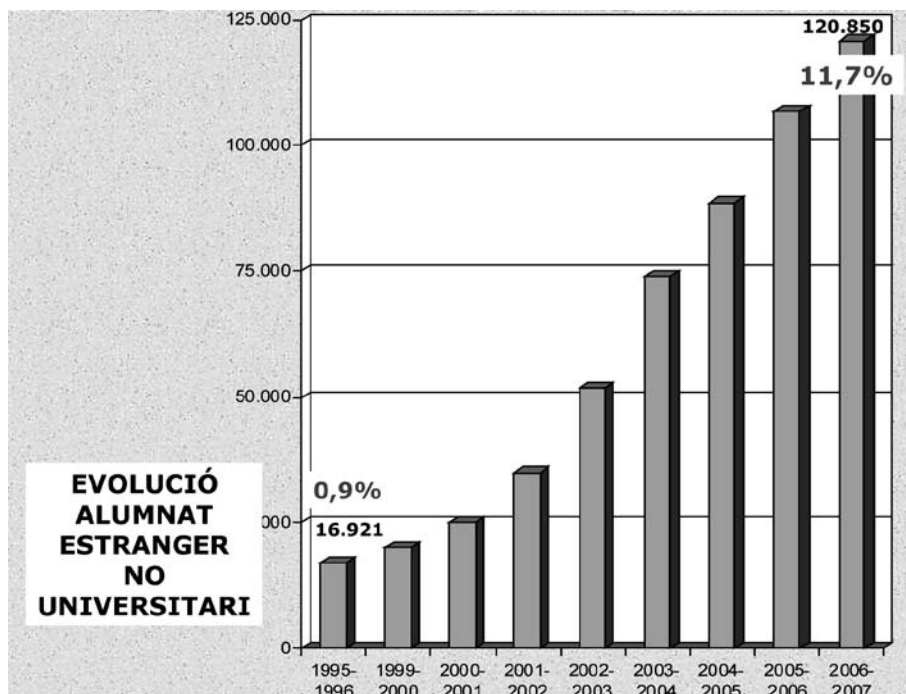
El *nou desordre mundial* que caracteritza aquest canvi d'època de què parlàvem suava, i que ha estat propiciat, en gran part, per l'ús que han donat els poders econòmics i polítics al progrés tecnològic, especialment en la microelectrònica i la informàtica —que han revolucionat la indústria i les comunicacions físiques i virtuals— és a l'origen, a la base, de la major part dels nous reptes educatius que acabem d'esbossar. Les migracions internacionals, una de les puntes d'aquest gran iceberg que és el nou desordre mundial, és també una conseqüència, i no pas una causa, de la incertesa i del malestar actuals que s'estenen també per la institució educativa. I s'equivocarien greument els seus professionals si confonguessin, en aquest cas, la malaltia amb el símptoma. Amb això no volem restar importància a la transcendència del fenomen migratori actual en la vida quotidiana dels nostres centres educatius, ni volem negar la necessitat i la conveniència d'alguns tractaments simptomàtics, amb la condició, això sí, i per dir-ho en termes bèl·lics, de no perdre mai de vista —tampoc els qui estan a *primera línia*— quin és el veritable *enemic* que hem de combatre, que en cap cas ni en cap circumstància no són els fills i les filles dels nouvinguts ni de les famílies socialment més vulnerables.

Certament, pocs sistemes educatius europeus han assolit els percentatges d'infants de la immigració que ha assolit Catalunya, i quasi cap altre amb un creixement tan sobtat, en tan pocs anys, com el nostre. És obligat i és de justícia reconèixer, abans que cap altra cosa, que el col·lectiu de professionals de l'educació ha demostrat estar a l'alçada d'aquest *imprevist*,² d'aquesta emergència, ja que és a elles i a ells, en primer lloc, a qui cal reconèixer el mèrit d'haver sabut aguantar amb fermesa aquesta forta estrebada pedagògica i social.

La incorporació d'alumnat de nacionalitat estrangera ha experimentat un increment considerable en els últims deu anys, en termes absoluts i relatius, com pot valorar-se amb les dades de la gràfica número 1.

1. CARBONELL, F. *Educar en temps d'incertesa. Equitat i interculturalitat a l'escola*. Palma de Mallorca: Leonard Muntaner editor, 2004. (N'existeix una traducció al castellà editada l'any 2005, conjuntament pel Ministerio de Educación y Ciencia y Los Libros de la Catarata, dins la col·lecció "Cuadernos de Educación Intercultural").

2. Imprevist només fins a un cert punt. L'estiu de 1992 un grup de membres d'organitzacions no governamentals del qual vaig formar part feien públic el document Informe de Girona. Cinquanta propostes sobre immigració, moltes de les quals es referien a actuacions en el terreny de l'educació que encara no s'han dut a terme, tot i ser molt necessàries. Pot consultar-se una versió en castellà a <http://www.lafactoriaweb.com/articulos/varios18.htm>

Gràfic 1. Segons dades del Departament d'Educació

Aquest curs 2006-07 s'ha superat a Catalunya la xifra de cent vint mil alumnes estrangers en educació no universitària, la qual cosa suposa un percentatge proper al 12% del total de la població escolaritzada. Aquest percentatge s'ha multiplicat per dotze en els últims deu anys.

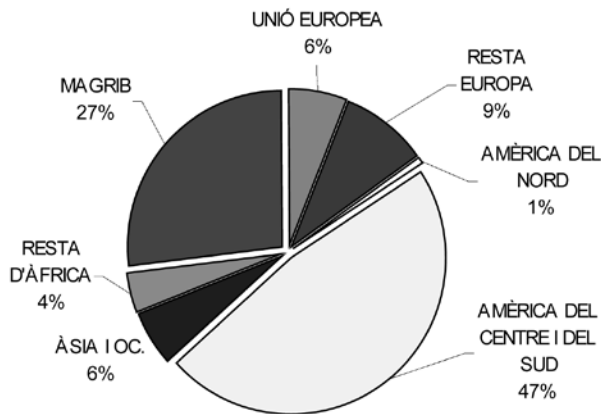
Cal tenir en compte, a més, que la incorporació d'aquest alumnat presenta algunes característiques específiques, insòlites fins ara, a l'hora de definir estratègies per a la seva acollida i integració en el nostre sistema educatiu. Com és ben sabut, la incorporació no es produeix de manera equilibrada en tot el territori ni en cadascun dels centres docents. A més, la seva arribada i per tant la seva incorporació als centres educatius s'efectua al llarg de tot el curs escolar, de manera que es produeix el fenomen que s'ha anomenat *matrícula viva*, ja que el període de matriculació, a efectes pràctics, s'estén durant tot el curs escolar, amb les dificultats de planificació general i d'organització de la vida quotidiana dels centres que això comporta.³

3. Es calcula que aquesta *matrícula viva* va suposar el curs passat uns 5.000 alumnes. En el moment d'escriure aquest article s'ha fet públic un nou projecte de decret d'admissió d'alumnat que, tot i que no recull totes les propostes que s'havien fet per evitar les concentracions d'alumnat desafavorit en les escoles públiques, preveu la possibilitat d'ordenar a determinats centres —també concertats— la reserva de dues places per cada grup classe, per tal de poder admetre alumnat immigrant que pugui arribar durant el curs escolar.

Tampoc no és homogènia la seva distribució territorial, ja que mentre en algunes comarques no s'arriba al 5% d'alumnat estranger, en unes altres —a l'Alt Empordà, per exemple— se supera el 15%, i en el districte del nucli antic de Barcelona, en la majoria de centres públics i alguns privats concertats, se sobrepasa el 50% del total de matriculats en els ensenyaments no universitaris. Fins i tot en algunes ocasions (sortosament no gaire més d'una dotzena de centres a tot Catalunya) aquest percentatge d'alumnat d'origen estranger pot superar el 75% del total matriculat en el centre.

A diferència d'altres zones de l'Estat on hi ha una forta presència de famílies estrangeres d'estatus socioeconòmic alt (Mallorca o Màlaga, per exemple), a Catalunya, com podeu veure al gràfic 2, la major part de la immigració procedeix de països i zones geogràfiques poc desenvolupades econòmicament, de manera que el fet migratori està motivat per situacions de precarietat, per la recerca dels recursos i de les condicions bàsiques per a desenvolupar un projecte familiar amb un mínim de qualitat de vida.

PROCEDÈNCIA DE L'ALUMNAT ESTRANGER

Gràfic 2. Segons dades del Departament d'Educació (2003-04)

Això té repercussions significatives en un sistema educatiu com el nostre, que té la voluntat explícita —com estableixen la Constitució i l'Estatut d'autonomia— de garantir la igualtat d'oportunitats per a tots els nens i les nenes en el període de l'escolarització obligatòria. Però aquesta precarietat econòmica familiar en la major part de les famílies immigrades també té una repercussió innegable en la desigual distribució d'aquest alumnat nouvingut entre la xarxa pública i la privada.⁴

4. Només a l'entorn d'un 16% de l'alumnat immigrant està matriculat en les escoles concertades, sostingudes amb recursos públics. Aquesta xifra, tot i que ha augmentat en els darrers anys, encara es redueix més sensiblement si comptabilitzem només els immigrants procedents de les zones o països amb dificultats econòmiques.

La resposta de la institució educativa

Però si mirem cap al passat recent i fem balanç de la tasca duta a terme, cal reconèixer que, amb tan pocs referents i tan poca experiència prèvia, no era fàcil donar una resposta adequada i respectuosa a les necessitats d'una acollida, d'uns aprenentatges, d'un multilingüisme, d'un clima de centre, etc., a aquesta nova diversitat d'un alumnat i unes famílies procedents de països tan llunyans i de llengües i costums tan desconeguts, per tots i totes nosaltres, especialment en aquells moments inicials. No es pot negar que el Departament d'Educació, si bé va reaccionar tard, va marcar —per fi!— també un punt important d'inflexió en aquest tema, just en el moment que va deixar d'anomenar-se Departament d'Ensenyament i va promoure des de la nova subdirecció de Llengua i Cohesió Social el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social (Pla LIC).

De moment, i prenent com a base les diverses avaluacions realitzades, hi ha motius per pensar que aquest Pla LIC, en aquests dos cursos d'implantació, ha posat al servei del professorat tota una panòplia de recursos humans i materials específics, així com de programes i plans d'actuació, ben valorats —en general— per la seva orientació i oportunitat. Malgrat els reajustaments i les optimitzacions que segur que cal fer, el Pla LIC ha suposat ja a hores d'ara, sense cap dubte, una aposta decidida no només per a “contenir el problema” (que seria un objectiu legítim però ben migrat), sinó per aprofitar aquesta nova conjuntura per a fer un salt endavant i augmentar la cohesió social, l'ús del català, les relacions interculturals i, en definitiva, la qualitat educativa de tots: autòctons i nousvinguts.

Però, tot i que sembla que hem començat a caminar pel camí adequat, després de tants anys de miopia en política educativa aplicada a l'exclusió social i la diversitat cultural, immediatament hem de dir que no hi ha lloc ni motiu per a la més mínima manifestació de *cofoisme*. Certament, és molt llarg el camí que queda per recórrer ja que solament l'hem iniciat. Tots sabem, i ens ho han confirmat diverses recerques,⁵ que l'índex de fills de les famílies socialment més vulnerables, entre elles moltes de les immigrades, que no acrediten al final dels estudis obligatoris és el doble del de la població general (gairebé set de cada deu alumnes no acrediten!). Mentre aquests percentatges no disminueixin de manera molt sensible no podrem sentir-nos satisfets, de cap manera.

Fa temps que sabem que garantir una plaça escolar a cada infant no és suficient per a corregir les desigualtats socials injustes. La igualtat en l'accés als recursos (beques, material escolar, un lloc i un temps per estudiar i fer els deures, etc.) és condició necessària però no suficient. També és condició necessària però no suficient educar en l'esforç, per molt que les teories neolliberals magnifiquin i mitifiquin aquest punt. I coneixem també prou bé les limitacions de les polítiques d'igualtat d'oportunitats, les polítiques compensadores, o *compensatòries*,

5. Per exemple: SIGUAN, M. *La escuela y los inmigrantes*. Barcelona: Paidós, 1998. FULLANA, J.; BESALÚ, X.; VILÀ, M. *Alumnes d'origen africà a l'escola*. Girona: CCG Edicions, 2003. O bé: MARUNY, LL.; MOLINA, M. L'adquisició del català en alumnes d'origen marroquí a l'ensenyament obligatori. Ponència presentada al Vuitè Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona, organitzat pel Club-8 el 13 de desembre de l'any 2000. Pot consultar-se a la Revista *NOVES SL*, a http://www6.gencat.net/lleng-cat/noves/hm01estiu/catalana/maruny1_10.htm

que s'han posat en pràctica en períodes anteriors. La prova més punyent de les limitacions i els desencerts d'aquestes polítiques ho són les dades de concentració del fracàs escolar en els més vulnerables que acabem d'esmentar.

El segle XXI ens exigeix, en el període d'educació obligatòria, polítiques educatives que vagin més enllà. Que pretenguin el que algun sociòleg ha definit com la *igualtat de possibilitats*.⁶ Una igualtat de possibilitats que només s'aconseguirà amb la generalització de les competències instrumentals bàsiques, de manera que ningú acabi la seva educació obligatòria sense comprendre el text de l'editorial d'un diari, sense saber redactar el seu *curriculum vitae*, o sense saber resoldre un conflicte de relació que no sigui arribant a les mans (que això també és una *competència bàsica*). Una igualtat de possibilitats especialment important i digna de ser tinguda en compte com a objectiu, quan parlem d'alumnat nouvingut, si volem garantir la cohesió social futura i prevenir els conflictes, aldarulls i cotxes cremats que veiem en països amb més anys d'experiència que el nostre en acollir famílies immigrades.

Segur que tots els professionals de l'educació tenim idees i propostes que, al nostre criteri personal, si s'apliquessin, millorarien significativament aquests penosos indicadors de *fracàs escolar* en l'educació obligatòria, que ens situen a la cua dels països europeus. Tots hem d'aprendre dels nostres errors per millorar la qualitat de la nostra feina, i hem de saber trobar el camí per a debatre aquestes idees de millora amb els nostres equips de treball i, si s'escau, col·laborar en la seva materialització.

Però, com ja hem dit més amunt, per facilitar l'èxit escolar de tots, però especialment dels nouvinguts, el Departament d'Educació de la Generalitat de Catalunya va elaborar a les darreries del curs 2003-04 un nou pla d'intervenció: el Pla per a la Llengua i la Cohesió Social (Pla LIC)⁷. Un pla que requereix la necessària participació i col·laboració de totes les institucions i entitats relacionades amb l'educació, amb la finalitat de reunir voluntats i esforços perquè es pugui assolir la plena integració escolar i social de *tot* l'alumnat del nostre sistema educatiu.

És, doncs, un pla que, com ja hem dit més amunt, ha tingut l'encert de no plantejar-se com un pla exclusiu per a la població estrangera, ja que està dirigit al conjunt de l'alumnat del país, independentment de la seva condició, situació o origen, utilitzant de manera transitòria i excepcional les mesures *d'acció positiva* que siguin indispensables. Crec que aquesta és la millor opció, si no l'única, per potenciar els fonaments d'una cultura democràtica basada en l'equitat, el diàleg i la convivència; per lluitar contra tota forma d'exclusió i, per tant, assolir la *igualtat de possibilitats* a què acabem de fer referència i la cohesió social que se'ns presenta com l'objectiu darrer del Pla LIC.

6. A Catalunya ha fet servir l'expressió, en articles als mitjans de comunicació, el sociòleg Joan Subirats, que deia haver-la manllevat de l'economista francès Eric Maurin (SUBIRATS, J. "Igualdad de posibilidades". Diari *EL PAÍS*. Secció: *Cataluña*. Data de publicació: 25 de maig del 2006).

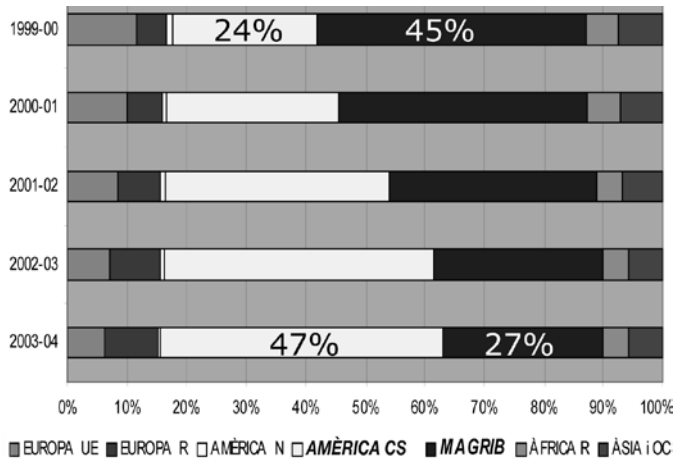
7. Pot consultar-se al web: http://www.xtec.cat/lic/intro/documenta/Pla_LIC_0405.pdf

Els tres vectors de la cohesió social, segons el Pla LIC: els usos lingüístics, la interculturalitat i l'equitat escolar

Els centres docents han d'assumir l'acollida i la integració de l'alumnat de nacionalitat estrangera de nova incorporació al sistema educatiu com una tasca bàsica i fonamental. Aquesta és una nova exigència educativa i social comuna a tots els països que formen part de l'Europa comunitària. Per això, els centres han d'implementar estratègies pedagògiques que atenguin a les necessitats específiques d'aquell alumnat en risc de marginació. I fa falta també que l'escola converteixi aquests reptes en una oportunitat de millora de tot el sistema, que respecti la diversitat i que garanteixi la igualtat de totes les persones, immigrades o no.

Com és ben sabut, l'Estatut d'autonomia defineix el català com a llengua pròpia i estableix l'oficialitat de les llengües catalana i castellana. La normalització en l'ús social de la llengua catalana ha estat una preocupació constant de l'Administració educativa, ja que a ella li correspon de garantir que tot l'alumnat de Catalunya, al terme de l'escolarització obligatòria, hagi adquirit una bona competència lingüística en ambdues llengües.

El Pla LIC parteix de la constatació que el català és, a Catalunya, un instrument bàsic de comunicació, d'integració i de cohesió social dels ciutadans i ciutadanes, amb independència del seu origen geogràfic. En els darrers anys (vegeu la gràfica 3) s'ha incrementat de manera notable l'arribada d'alumnat estranger de països llatinoamericans, fins al punt d'invertir-se la proporció entre aquests i els d'origen magribí a les aules.

Gràfic 3. Segons dades del Departament d'Educació

Aquest és un altre element molt important que s'ha de tenir en compte. És evident que un coneixement insuficient entre determinats col·lectius d'alguna o de les dues llengües oficials constituiria un problema de greus conseqüències tant per a la integració i la igualtat d'oportunitats i possibilitats dels membres d'aquests grups, com per a la cohesió de la nostra societat.

Per tot plegat, i segons el Pla LIC, s'imposa una visió global per a promocionar i consolidar la llengua pròpia com l'eix vertebrador d'un projecte educatiu plurilingüe i d'un model educatiu intercultural, sempre amb la finalitat, en últim terme, de garantir la cohesió social. Es converteix així en una prioritat de primer ordre actualitzar les metodologies, les estratègies i els recursos didàctics davant la creixent diversitat lingüística i cultural de l'alumnat en les diferents etapes educatives.

Però per a aconseguir la cohesió social es necessita una gran complicitat del conjunt de la societat i de les institucions. Un país socialment cohesionat ha de partir del reconeixement de la pluralitat existent en tota societat complexa i de la voluntat d'establir vincles de solidaritat i de fonamentar la convivència entre els seus ciutadans i ciutadanes en els valors democràtics. En aquest sentit, l'educació intercultural ni pot ni ha de plantejar-se com una qüestió que només afecta aquells centres amb alumnat d'una cultura familiar diferent de l'autòctona, sinó que ha de ser un element fonamental del currículum ordinari de tot l'alumnat, ja que és ineludible la necessitat de treballar, a tots els centres educatius, per a construir un model de societat obert i més democràtic, respectuós amb els drets de les minories, la qual cosa és responsabilitat de tota la societat.

També cal un acompanyament educatiu dels processos de construcció identitària, de manera responsable i crítica, fugint sempre, uns i altres, dels essencialismes, de les *identitats assassines* (en expressió d'Amin Maalouf⁸). Cal, en canvi, subratllar tothora molt més allò que ens fa iguals o semblants —sempre, en primer lloc, la dignitat humana— i evitar la temptació de posar l'accent en allò que ens distingeix i ens diferencia, sí, però que mai no ens hauria d'enfrontar ni hauria de ser font d'odis, ressentiments ni rancúnies.

En resum, l'objectiu ha de ser doble pel que fa a l'educació intercultural: d'una banda, desenvolupar una consciència d'igualtat com a condició prèvia per al coneixement, el reconeixement i el respecte de les diferències culturals, en el marc de la nostra realitat; i, de l'altra, potenciar la cultura del diàleg i de la convivència harmònica.

I, com ja he insinuat, també és doble l'objectiu en l'àmbit de la igualtat d'oportunitats: a) garantir l'equitat educativa i crear les condicions que facin possible la igualtat de tots i totes per a accedir a una educació de qualitat, capaç d'assegurar la generalització de les competències bàsiques i l'eradicació del fracàs escolar; i b) fomentar la inclusió social i escolar de tot l'alumnat per a eliminar tota manifestació d'exclusió o de marginació.

Aules d'acollida, assessors/ores en llengua, interculturalitat i cohesió social, nous recursos i plans d'intervenció...

Durant el curs 2006-07 el nombre total d'aules d'acollida, específiques per a l'alumnat nouvingut, a Catalunya passen del miler (exactament 1.080). En els tres cursos escolars que fa que s'han implantat, disposen ja d'aquest recurs aproxi-

8. MAALOUF, A. *Les identitats que maten. Per una mundialització que respecti la diversitat*. Barcelona, Edicions La Campana, 1999.

madament la meitat dels centres públics de primària i dos terços dels centres de secundària. Cada aula d'acollida ha suposat la creació d'una nova plaça docent, la del tutor de l'aula d'acollida, i s'han dotat dels recursos necessaris per a l'acompliment de la seva labor, entre els quals quatre ordinadors personals amb equipament complet en noves tecnologies.

Tot i la generalització d'aquest important i ben valorat recurs, cal tenir en compte que, des del primer moment, l'espai de referència de l'alumnat estranger no és —o en tot cas no hauria de ser— l'aula d'acollida sinó la seva aula ordinària, ja que tant l'experiència acumulada com els diversos estudis ens han demostrat que, per aconseguir uns resultats òptims, l'alumnat nouvingut ha d'acudir a l'aula d'acollida només durant determinats períodes de la jornada escolar, períodes cada vegada més breus, en la mesura que poden anar incorporant-se a més activitats de l'aula ordinària. En certa forma, més que *una aula* (en el sentit topogràfic del terme) ha de considerar-se com *un recurs educatiu* més per atendre les necessitats específiques d'un alumnat determinat.

Per a donar l'assessorament necessari a aquests tutors d'aula d'acollida —però no només per a aquesta labor— s'han creat més de 200 places per a assessors en llengua, interculturalitat i cohesió social. La seva tasca quotidiana esdevé molt important en tant que han de crear les sinergies necessàries i coordinar els recursos educatius, tant interns com externs, del centre educatiu, per a consolidar els objectius del Pla LIC.

Encara que indispensables, les aules d'acollida no serien suficients si els centres educatius no compartissin totalment i absolutament els seus objectius. La societat catalana actual necessita centres innovadors i de qualitat, arrelats al país i oberts al món, que atenguin tot l'alumnat, independentment de la seva procedència, religió, llengua, possibilitats econòmiques familiars, capacitats cognitives, etc. Centres educatius que siguin inclusius, que promoguin el diàleg, la convivència, l'educació intercultural..., on tothom pugui aprendre en funció de les seves capacitats i on tots i totes s'hi sentin acceptats i reconeguts, sigui quina sigui la seva cultura o les seves particularitats. En definitiva: que facin possible la igualtat de possibilitats a què hem fet referència abans, especialment la dels col·lectius més vulnerables.

Però cada vegada es fa més evident, com dèiem al principi, que per aconseguir aquests ambiciosos objectius és indispensable una implicació del conjunt del teixit social i de les institucions mitjançant una estreta relació i coordinació, que el Pla LIC formula i concreta en els anomenats Plans Educatius d'Entorn (PEE).⁹ Aquests PEE parteixen de la constatació que, a més de l'actuació de tots els serveis educatius coordinats per la inspecció educativa i els serveis territorials, és necessari establir una xarxa de suport a la comunitat educativa que permeti un treball d'entorn escolar.

Per a aconseguir-ho és necessària la col·laboració dels diferents serveis i recursos municipals i d'altres institucions o entitats d'àmbit social, cultural o esportiu,

9. Pot consultar-se a: http://www.xtec.cat/lic/entorn/documenta/Document_marc.pdf.

l'àmbit territorial d'incidència dels quals sigui la ciutat (o el barri, en el cas de grans ciutats) en què se situïn els diversos centres educatius que participen en un mateix PEE.

Avui dia, els centres educatius no són autosuficients per a dur a bon port l'educació que requereixen els nous temps. És urgent conciliar i coordinar, a més dels espais, els diversos "temps educatius" que viuen els nens. Per a això, els eixos, els objectius principals del PEE es concreten, entre altres, en els següents: a) trobar formes de cooperació efectiva de tots els agents socials que intervenen en l'educació formal i no formal; b) promoure l'associacionisme educatiu i la participació juvenil; c) optimitzar l'ús educatiu dels espais dels centres escolars i d'altres de l'entorn proper al centre escolar; d) atendre les necessitats familiars de la societat actual, en relació amb la conciliació de l'horari escolar i els horaris laborals, etc.

A la fi del curs actual arribaran a la vuitantena els municipis que hauran signat convenis amb el Departament d'Educació per desenvolupar Plans Educatius d'Entorn.

Per reblar el clau, i a mode d'epíleg

És clar i s'ha comprovat a bastament que, en unes noves societats en les quals la diversitat cultural i l'exclusió social es fan cada vegada més patents, *tots i totes* —no solament els nous nens— hem d'aprendre a conviure més i millor. Potser sí que uns n'han d'aprendre més que altres, però passa sovint que els qui més n'han d'aprendre són els qui menys es pensen que han de fer-ho.

De manera semblant, els subjectes d'una educació cívica intercultural no han de ser únicament els infants i les famílies estrangeres, ni són ells, la major part de vegades, els qui tenen la principal responsabilitat en les dinàmiques de cohesió social; la solvència més gran la té qui té *el poder*: el poder de decidir el seu futur i el dels seus fills, el poder de canviar les relacions i els contextos convencionals, el poder d'administrar els recursos públics, el poder de votar als qui ens manen, el poder que atorga una ciutadania que a ells els és —encara— negada...

Zygmunt Bauman, el prestigiós sociòleg d'origen polonès, ha escrit: "S'amida la capacitat d'un pont per suportar el pes per la força del seu pilar més feble. La qualitat humana d'una societat hauria d'avaluar-se per la qualitat de vida dels seus membres més febles".¹⁰ Seguint el seu savi consell, un dels principals reptes de la diversitat cultural i l'exclusió social a l'escola potser hauria de ser acostumar-nos a avaluar l'autèntica qualitat de l'educació obligatòria —també la d'un centre concret, és clar!— comprovant la seva eficàcia a l'hora de garantir més i millors possibilitats i competències als més vulnerables. I entre ells hi ha, malauradament, la major part dels fills i les filles de les famílies immigrades.

10. BAUMAN, Z. *La sociedad individualizada*. Madrid, Ediciones Cátedra, Grupo Anaya, 2001. Pàg. 95.